

Martí Marín

***¡HA LLEGADO
ESPAÑA!***

La política del franquisme
a Catalunya (1938-1977)

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ. Com afrontà la dictadura la governació de Catalunya	7
<i>Notes</i>	31
PART I. La inacabable postguerra, 1939-1957	37
<i>Nota</i>	42
1. La instauració de la dictadura: del desplegament institucional al col·lapse de Barcelona el 1951	43
El paper dels governadors civils i la conformació d'un personal polític addicte	53
La imposició falangista, 1938-1945	74
L'estabilització dels poders locals, 1945-1951	83
<i>Notes</i>	97
2. Una política específica per a Catalunya?	115
Traces i límits del «catalanisme franquista»	128
El laboratori català dels anys cinquanta: la lluita pel consens després de l'ensulsiada barcelonina	143
Un breu apunt sobre Porcioles: com es podia arribar a ser alcalde de Barcelona en dictadura?	159
<i>Notes</i>	166
3. Autarquia, migracions, barraquisme i derrota de l'oposició	179
Industrialització i migracions	180
L'oposició: de vençuts a antifranquistes	191
<i>Notes</i>	197

PART II. Consolidació i crisi del règim, 1957-1976	205
Notes	210
1. El pont estret dels anys cinquanta	213
Notes	220
2. Catalans a Madrid, «catalanisme» a Barcelona	223
El personal polític del tardofranquisme a Catalunya: entre el Movimiento i la tecnocràcia	229
La renovació del personal polític i la presència creixent de catalans a Madrid	250
La pugna institucional a Barcelona, 1960-1973: Porcioles versus Govern Civil	268
Els límits del «catalanisme franquista»: de l'afer Galinsoga al <i>régimen especial</i>	280
Notes	290
3. La política en el caos: del <i>desarrollo</i> a les crisis política i econòmica	303
Notes	310
EPÍLEG. Entre morir matant enfront d'una societat mobilitzada i Catalunya com a problema	313
Notes	319
REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES I FONTS	323
APÈNDIXS	349
Taula 1. Governadors civils en exercici a Catalunya entre 1938 i 1977	349
Taula 2. Origen polític dels alcaldes i regidors de les ciutats principals entre 1939 i 1951	358
Taula 3. Governadors civils catalans entre 1936 i 1977	360
Taula 4. Alts càrrecs del franquisme català, una aproximació	363

INTRODUCCIÓ. COM AFRONTÀ LA DICTADURA LA GOVERNACIÓ DE CATALUNYA

En les pàgines que segueixen pretenc explicar la història de la dictadura franquista a Catalunya. No la història de Catalunya durant la dictadura, sinó la de la política que practicà al Principat el règim que el dominà.¹ La narració es basarà en els aspectes relatius a la selecció del personal polític que exercí a Catalunya —el forà i l'autòcton— i a la del personal polític català que exercí en altres zones d'Espanya, incloent-hi les institucions centrals de l'Estat, i resseguirà en la mesura del possible quina fou la seva aportació —la gestió concreta ha estat negligida massa sovint en favor de l'anàlisi dels discursos, les ideologies, etc. Naturalment, no podré prescindir dels dominats —seria absurd—, però la pretensió és prendre el sistema polític com a protagonista de començament a final, fins i tot quan aquest començà a defallir i mostrà tots els símptomes de reaccionar als moviments d'oposició més que no pas de ser qui portava la iniciativa, cosa que s'esdevingué en obrir-se la dècada dels setanta. El final serà, per tant, boirós, perquè la liquidació de la dictadura no fou d'un dia per l'altre: fou un procés. Caldrà afinar, per això, la cronologia.

La història de la dictadura franquista a Catalunya començà el 1938, no el 1936 —com a Mallorca— ni el 1939 —com a Alacant—, encara que la conquesta del territori català no es consumés fins al 1939. Fou un inici marcat per les operacions militars en curs —a Lleida, fonamentalment, però també a Tarragona— i simbolitzat per la publicació al *Boletín Oficial*

del Estado (BOE) del decret que anul·lava l'Estatut d'autonomia de 1932. Evidentment, a la major part de Catalunya seguí operant durant uns mesos la legislació de la *Gaceta de la República* i no el BOE, però el que tothom coneixeria més tard com «el règim» havia iniciat la implantació al Principat.

El final tampoc no resulta evident: la mort del dictador no significà res en ella mateixa perquè no fou seguida de cap canvi polític substancial en tot l'any 1976, excepte pel que fa als contactes entre govern i oposició, limitats i sense resultats significatius fins molt a finals d'any. El 1977 seria una data més adequada perquè les eleccions del 15 de juny d'aquell any segellaren la derrota a Catalunya de qualsevol opció continuista o, si més no, covada dins de les files del règim —cosa que no succeí pas a tot arreu— i perquè a finals d'any s'havia restaurat una Generalitat provisional, presidida pel darrer president de la Generalitat republicana a l'exili, Josep Tarradellas —una altra cosa que no va passar pas a tot arreu. Naturalment, hi hagué altres dates clau en la voladura controlada del règim: l'aprovació de la Constitució de 1978, la de l'Estatut de 1979, el reemplaçament dels ajuntaments i les diputacions franquistes per d'altres de democràtics el mateix 1979, etc. Però, violència policial i parapolicial i amenaces involucionistes al marge, la segona quinzena de juny de 1977 s'havia deslligat a Catalunya el que Franco sostenia pocs anys abans que havia deixat «atado y bien atado».

Que morís al llit, mentre sopava o en un accident de cacerà —com li hauria pogut passar en una ocasió— resulta irrellevant, excepte per a aquell que cregui que l'únic èxit possible per a l'oposició hauria estat derrocar el dictador —executar-lo o assassinar-lo només ho poden defensar els partidaris de la pena de mort. Que l'únic èxit possible de l'oposició havia de ser l'enderroc de la dictadura ho va defensar el periodista Francesc Marc-Álvaro fa uns quants anys.² Deixant-se portar per la ironia, l'autor no acabava d'aclarir quin hauria hagut de ser el pla d'acció de tal enderroc, mentre el règim no hagués estat disposat a capitular sense resistència, ren-

dint l'exèrcit, la política i la Guàrdia Civil i sense demanar l'ajut del seu aliat militar, els EUA (la guerra de guerrilles?, la vaga general?, els atemptats?). Talment com si el maquis en la postguerra mundial, les accions de vaga general pacífica o els grups terroristes dels anys setanta, que no varen prosperar per la manca de suport popular —entre altres factors— ni tan sols haguessin existit...

La conjuntura política del moment de la publicació —el primer govern catalanista i d'esquerres instal·lat a la Generalitat (2003-2006)— és l'explicació òbvia d'un plantejament tan esquemàtic, que se centra en la desqualificació de l'antifranquisme d'esquerres —reivindicat des del nou govern, el qual la premsa hostil titllà de *tripartit* amb un menyspreu gens dissimulat— i deixa de banda que els «altres antifranquismes» —monàrquics, democratacristians, catalanistes conservadors, etc.— no es varen plantejar en cap moment l'enderroc forçat de la dictadura —sempre van aspirar a negociar-hi—, ni el suport a accions armades o que poguessin comportar fets de violència per mínims que fossin. Plantejament esquemàtic, doncs, però no pas original: la idea del fracàs de l'oposició basada en la mort del dictador «al llit» ha estat defensada per múltiples autors —més polítics i periodistes que no pas acadèmics—, de l'extrema dreta a l'extrema esquerra, des de molt abans que cap mena de recerca no ens hagués aproximat suficientment al coneixement íntim del que el règim suposà. La idea s'ha anat repetint amb diferents formats des de l'endemà del traspàs del dictador fins als nostres dies, amb propòsits molt variats que tenen més a veure amb el debat polític de present que no pas amb el coneixement històric.

Però Franco no era la dictadura i la dictadura no era Franco: una de les coses que intentaré explicar és aquesta, precisament, i ho exemplificaré a Catalunya. Perquè, per a bé o per a mal, aquesta part de la història de Catalunya forma part inseparable de la d'Espanya: la dictadura fou igual en tots els territoris de l'Estat, amb certs matisos que caldrà analitzar.

El que no fou igual fou la reacció de la població enfront de la dictadura: la força de l'oposició fou diferent segons el cas, i el cas català és el de l'oposició més forta i més ben estructurada i, per tant, la que requerí polítiques més específiques i ambiciosos, tal com també veurem.³

En un altre ordre de coses, cal tenir present que la dictadura franquista es construí durant la Guerra Civil, però que no fou la conseqüència directa del cop d'estat del 18 de juliol de 1936, sinó del seu fracàs. Si el cop hagués triomfat, s'hauria format un govern provisional de caràcter militar —segons estava establert en el «guió» del general Emilio Mola Vidal, català per part de mare⁴ i cervell de l'operació— presidit pel general Sanjurjo. Fins i tot si la mort accidental de Sanjurjo hagués trastocat les previsions inicials, com així va ser, no resulta evident que Franco l'hagués hagut de substituir. Resulta molt aventurat fer política-ficció, però l'absència de guerra hauria convertit en innecessària la mobilització que capitalitzaren les forces polítiques feixistes, no hauria calgut la implicació d'Itàlia ni d'Alemanya i el resultat final hauria pogut ser, com va creure Francesc Cambó durant molt de temps, com la dictadura de Primo de Rivera, «però amb més sang» [sic]. Qui hagués pogut ser el militar que ocupés el càrrec de dictador, si el cop d'estat hagués triomfat però Sanjurjo hagués mort, resulta pura especulació: però res no indica que hagués de ser Franco automàticament, al qual va costar dos mesos i mig aconseguir el reconeixement del lide ratge, tot i la guerra en curs, a través del conegut «Decreto núm. 138. Nombrando Jefe del Gobierno del Estado Español al Excelentísimo Sr. General de División don Francisco Franco Bahamonde, quien asumirá todos los poderes del nuevo Estado», publicat en el *Boletín Oficial de la Junta de Defensa Nacional de España* (BOJDNE), núm. 32, de 30 de setembre de 1936. En absència de guerra i amb les tropes de Franco probablement a l'Àfrica perquè la seva presència a la Península no hauria estat necessària, hauria pogut resultar elegit qualsevol dels generals més antics presents a l'ocupació

de Madrid, com Miguel Cabanellas, vint anys més gran que Franco, o Andrés Saliquet, quinze anys més gran, tots dos generals de divisió, més antics en l'escalafó i caps de la Junta de Defensa Nacional, formada ja el 25 de juliol. O potser Fidel Dávila o el mateix Emilio Mola, catorze i cinc anys més grans, respectivament, encara que només generals de brigada, especialment el segon com a cervell de l'operació colpista: qualsevol d'ells representava a la perfecció la garantia de restauració monàrquica —potser excepte Cabanellas—, fos en la figura d'Alfons XIII —poc probable— o en la de Joan de Borbó —eventualment, Joan III. Per aquelles dates —estiu de 1936 en sentit ampli— cap d'ells no representava una opció política particular (ni falangisme, ni carlisme, ni partits monàrquics) i tots ells acataven l'eventual decisió del monarca a l'exili, especialment Mola.

La transformació del cop fracassat en una guerra permeté a Franco esdevenir dictador, i fou la seva ambició personal, conduïda, segons el moment, pel seu assessor jurídic, el tinent coronel Lorenzo Martínez Fuset, pel seu germà Nicolás Franco o, decisivament, pel seu cunyat Ramón Serrano Suñer, el que acabà conformant un règim, durant la guerra i la immediata postguerra, inspirat en bona mesura en els que havien construït els seus aliats Hitler i Mussolini a Alemanya i Itàlia. Quan el règim s'instal·là a Catalunya, de finals de 1938 a 1939, l'opció per la dictadura feixista (partit únic, sindicat únic, autarquia econòmica com a base per a una eventual guerra d'agressió, etc.) ja estava presa, tot i que la seva construcció encara no estava completa. La institucionalització bàsica arribà durant la II Guerra Mundial i s'inspirà en les experiències dels que el règim creia —i Franco, personalment, ho creuria fins al final— que n'havien de ser les potències vencedores: l'Eix nazi-feixista.⁵ Per això vers al 1945 el règim presentà totes les característiques institucionals bàsiques dels règims feixistes acabats de derrotar, amb gairebé més similituds nazis que no feixistes italianes: absència de contrapoders al dictador, car no existia cap organisme com el Gran

Consiglio del Fascismo i la monarquia no estava prevista en l'ordenament jurídic; administració i exèrcit políticament depurats de manera dràstica —procés afavorit per les circumstàncies de la guerra—; àmplia mobilització social —també a causa de la guerra—, etc. Fou de 1945 ençà que el règim tendí a acostar-se a l'experiència italiana per temperar l'hostilitat dels vencedors i adoptà una legislació de govern territorial similar a la mussoliniana (1945), però amb modificacions de caràcter «electoral» en la línia del que després s'anomenaria la *democràcia orgànica*⁶ i una aparença monàrquica (1947), a banda dels gestos de bona voluntat envers el Vaticà, en aquest cas en línia amb el Portugal d'Oliveira Salazar, que era el preferit de Pius XII, com és prou sabut.⁷

Aquest viratge parcial —molt parcial!— es feu enllaçar en l'àmbit propagandístic amb la creació prèvia de les Cortes Españolas entre 1942 i 1943, que, sense haver de patir cap mena de modificació, passaren de ser la institució corresponent a la Camera dei Fasci e delle Corporazioni del feixisme italià —creada el 1939— a pertànyer també a la nebulosa «democràcia espanyola» —«orgànica» per descomptat. Pura propaganda, tanmateix, ja que les Cortes Españolas no patiren cap reforma significativa fins al 1966-1967.⁸

El 1945, però, els models inspiradors desaparegueren i, d'aleshores ençà, en mig de l'hostilitat internacional —una hostilitat sense gaires conseqüències pràctiques, tanmateix—, el franquisme continuà sol, adaptant-se al món de la Guerra Freda amb bona fortuna. Les decisions preses d'aleshores ençà serviren per anar fent fins al reconeixement que significaren els pactes amb el Vaticà i amb els EUA de 1953 i al canvi de política econòmica que calgué assumir entre 1957 i 1959.⁹ Aquest «anar fent» se sostingué amb el suport ferm del nou Ejército Nacional —que no era el tradicional exèrcit espanyol sinó el resultat de la seva refundació durant la guerra i la postguerra, com succeí amb el conjunt de l'Administració— i del partit únic FET y de las JONS, peces bàsiques del *Nuevo Estado* per damunt de qualsevol altra. Naturalment

que n'hi jugaren d'altres, de manera destacada l'Església catòlica i complementàriament els suports socials que el règim aconseguí desvetllar entre les classes privilegiades i una part no petita de les classes mitjanes, però només aquestes dues tingueren el paper de suports incondicionals: com veurem, ni a l'exèrcit hi hagué les defeccions que afectaren l'Església cap a la fi del règim —al marge del modest episodi de la Unión Militar Democrática—, ni la FET-JONS deixà de mantenir «impassible el ademán» —com deia la lletra del seu himne— fins que li foren requerits els serveis per procedir a desmuntar el sistema. Així doncs, al voltant de l'exèrcit i la Falange —com s'esdevingué a l'Alemanya de Hitler entre l'exèrcit i el partit nazi— s'agruparen altres forces en un procés descrit pel que el 1945 era sotssecretari de la Presidència del govern, l'aleshores capità de fragata —equivalent a tinent coronel— Luis Carrero Blanco, com a «orden, unidad y aguantar».¹⁰ Fins al 1953 —com ja hem assenyalat— no calgué gran cosa més, a banda de reprimir l'oposició, naturalment.

Amb la dècada dels seixanta i Franco prop de la setantena, el procés polític de la dictadura fou dominat per la pugna de faccions que pretengueren tenir la primacia en l'establiment de la continuïtat del règim a la mort del dictador, procés en el qual prengueren part destacada alguns catalans liderats per Laureano López Rodó (Santiago de Cruïlles, Santiago Udina Martorell, Josep Maria de Porcioles) i d'altres d'hereus de les restes del falangisme català liderat per Mariano Calviño (Joan Antoni Samaranch, entre d'altres). Aquesta pugna resultà del tot estèril perquè el règim va sobreviure poc més d'un any, el que trigaren a esgotar-se el calendari de l'incert 1976 i els convulsos primers mesos de 1977.¹¹ Mentre unes faccions i altres es disputaven l'herència del *Caudillo*, l'oposició s'encarregà de fer impossible la transmissió patrimonial. Després del 15 de juny de 1977 fou una qüestió de temps —i de mobilització continuada— que els engranatges del règim anessin cedint pas als del nou sistema democràtic, si bé no es tractà d'un temps tan curt com hauria estat desitjable des d'una

perspectiva antifranquista, ni comportà l'entrada d'opositors en cap mena de govern provisional.

L'engranatge que fou més difícil de trencar fou el de les polítiques oficials de memòria i reparació, incapaces de garantir la condemna plena de la dictadura i de situar en el seu lloc legítim els lluitadors i les lluitadores per la democràcia —i per l'autonomia— fins entrat el segle XXI: fou més una insuficiència democràtica que no una rèmora de la dictadura, tanmateix.

* * *

La història de la dictadura franquista a Catalunya fou, per tant, una part d'una història comuna —malauradament comuna— amb la de la resta d'Espanya. El franquisme dissenyà polítiques locals, segons l'àmbit territorial en el qual desenvolupava el domini —i ja veurem que a Catalunya actuà amb no poques peculiaritats—, però sempre segons un pla de dominació homogeni i uns instruments pràcticament idèntics a tot arreu. Catalunya desaparegué del mapa institucional excepte pel que fa referència al disseny de la política militar interior: com a l'època liberal anterior a la Mancomunitat, el país quedà dividit en quatre províncies, excepte en el cas de la *regió militar* de referència —la quarta—, de manera que l'única autoritat «catalana» fou la Capitania General amb seu a Barcelona. Tanmateix, si ho miréssim des d'aquest punt de vista, pitjor fou per a Andalusia, dividida en dues regions militars —la segona i la novena— o per a Castella i Lleó (*Castilla la Vieja*, a l'època), literalment esquarterada entre la primera, cinquena, sisena i vuitena regions militars. No fou, però, una qüestió políticament rellevant: la participació de les capitànies generals en la vida política del territori fou gairebé nul·la, passats uns primers temps d'adaptació al nou marc institucional. Les capitànies foren, per meitats, instruments administratius interns de l'exèrcit i garants de l'ordre públic només en darrera instància, ja que no foren requeri-

des gairebé mai per a altra cosa que per instruir consells de guerra i, en alguna ocasió, per servir com a agents d'informació policial.

El que resultà una novetat fou la proscripció inicial de qualsevol iniciativa política regionalista. La política fou dràsticament provincialitzada, de manera que resulta molt complex fer una narració *catalana* de la dictadura a Catalunya: hi hagué quatre àmbits provincials de franquisme a Catalunya, igual que a Andalusia n'hi hagué vuit, un per província. No és que no hagués estat així en el període liberal anterior a la Mancomunitat, és que durant el franquisme no fou possible plantejar altra cosa, a diferència del que havia estat possible de fer, per exemple, per part del republicanisme durant la llarga etapa de creació de l'estat liberal (1833-1874) o pel catalanisme i el republicanisme —des d'òptiques diferents— durant la, també llarga, Restauració (1875-1923). La inexistència d'un joc lliure de partits —ni tan sols parcialment lliure— impossibilità qualsevol mena de política catalana en públic i deixà qualsevol mena d'iniciativa sobre aquest àmbit en mans de l'oposició clandestina. Com ja veurem, no hi va haver cap mena de catalanisme polític real dins del franquisme, només defora i en contra del règim, al marge que dins dels rengles de la dictadura —com també examinarem— hi hagués alguns individus que juguessin a fer-se els catalanistes, amb un contingut per a la paraula diferent del que el diccionari assenyala com d'ús normatiu.¹²

Resulta evident, però, que sí que hi hagué una política «catalana» per part del règim pel que fa a la llengua i al conglomerat de trets que anomenem *cultura*: una política eminentment repressiva. Però els contorns d'aquesta política cal precisar-los molt bé. El tractament donat a la llengua catalana a Catalunya no fou gaire diferent del que fou donat a la llengua catalana al País Valencià o a les Illes Balears; no s'aplicà, per tant, només a Catalunya, sinó —si se'm permet l'expressió— als Països Catalans, excepció feta d'aquella part que no estava sota la jurisdicció de l'Estat espanyol com An-

dorra o la Catalunya Nord, naturalment. La llengua catalana fou prohibida en l'ús oficial, lleument tolerada —amb anades i vingudes—, però amb tendència a anar a poc a poc de menys a més en l'espai públic, i tolerada a contracor en l'ús popular perquè el règim no va estar mai en situació de poder-ho evitar.

Respecte de la *cultura*, en un sentit més ampli, hi hagué una barreja de selecció, jerarquització i repressió —què calia conservar i fomentar, què calia bandejar o eliminar— que també afectà altres àmbits de la cultura no identificables amb una identitat regional o nacional. Vull dir amb això que de repressió cultural n'hi hagué a tot Espanya i no només a Catalunya: autors com Federico García Lorca, Miguel Hernández, Rafael Alberti o Max Aub foren tan proscrius i durant tant de temps com Carles Riba, Joaquim Amat Piniella, Agustí Calvet, *Gaziel*, o Joan Oliver, *Pere Quart* —els dos primers, a més, foren assassinats—, encara que el criteri no fos la llengua que utilitzaven sinó «només» els continguts de la seva obra i la seva personalitat política. Tampoc no fou el factor nacional un criteri específic de la repressió cultural a Catalunya; tingué lloc al País Valencià i a les Illes —òbviament—, però també al País Basc, Galícia o Andalusia —pensem en el líder andalusista Blas Infante, assassinat a Sevilla l'agost de 1936—, de manera que quedaren pocs territoris d'Espanya on el regionalisme més tebi no fos objecte de persecució, per poc que s'hagués expressat en termes polítics abans de 1936.

Passada l'etapa més clarament repressiva, el règim s'encarregaria de fomentar o de tolerar —segons el cas— les expressions regionalistes que més li convingueren, especialment en les dues darreres dècades, tal com havia fet el feixisme italià, que en això tampoc no fou tan diferent, car fomentà a conveniència les pràctiques regionalistes igual que en perseguí les expressions no desitjades.¹³ El foment de regionalismes fidels a la unitat d'Espanya fou un instrument menor, posat al servei d'obtenir el consens de sectors de les

classes mitjanes il·lustrades, però ha permès a alguns, a posteriori, oferir una imatge del règim molt més oberta i tolerant del que fou en realitat.¹⁴

No es tracta de negar que hi hagués factors diferencials en la repressió cultural desfermada en territori català —seria absurd!—, sinó d'integrar aquesta repressió en un marc més ampli que permeti entendre que no fou un cas d'*Espanya contra Catalunya*, perquè aleshores no seria gens clar què caldria incloure en el subjecte «Espanya». L'agent reprimat fou la cultura *nacional* catalana —és a dir, la que corresponia a un projecte polític específic català—; ara bé, l'agent repressor no fou «Espanya», en termes de cultura nacional rival, sinó el *Nuevo Estado* franquista, que estava molt lluny de representar la cultura nacional espanyola —tot i que assegurava el contrari, naturalment—, car, paral·lelament, redisenyava de manera autoritària què era el que calia entendre com a plenament «espanyol» i què calia descartar per «anti-espanyol», com ara la majoria de les avantguardes literàries en castellà dels anys vint i trenta, la mal anomenada *Generación del 27*, denominada així per evitar l'evidència que es corresponia de manera molt més real amb la *Generación de la República*, període durant el qual es convertí en el referent artístic que ha estat batejat com l'«edat de plata» de les lletres castelleses,¹⁵ per contrast amb el que fou definit com un «erial» cultural en la postguerra o, més matisadament, una resistència «silenciosa» en procés de reconstrucció.¹⁶

* * *

En sentit oposat al que s'ha estat argumentant, un cop ubicats en el marc general espanyol, caldrà prestar una atenció específica —*catalana*, si se'm permet— a l'establiment del règim al Principat, precisament perquè abans de l'arribada de l'Ejército Nacional, l'esquema polític català sí que era veritablement molt diferent de l'espanyol de la II República: ni els partits dominants, ni el nivell de desenvolupament sindical,

ni les característiques socioeconòmiques de Catalunya han tornat a ser tan diferents de les de la resta d'Espanya com ho havien arribat a ser en els anys trenta. Malgrat que avui encara sigui cert que, per exemple, el joc de partits polítics català és marcadament diferent de l'espanyol, mai ni abans ni després no havia passat que cap dels principals partits de l'arc parlamentari espanyol tingués una presència mínimament rellevant al Principat. El 1936 les forces polítiques catalanes principals (de major a menor, Esquerra Republicana de Catalunya, Lliga Regionalista de Catalunya —Lliga Catalana, des de 1933— i Unió Socialista de Catalunya) no tenien «referent espanyol», com tampoc algunes de les menors (Partit Catalanista Republicà, Unió Democràtica de Catalunya, etc.).

D'altra banda, els partits espanyols principals (també de major a menor, Partido Socialista Obrero Español, Confederación Española de Derechas Autónomas, Izquierda Republicana, Unión Republicana, etc.) eren irrellevants a Catalunya. Només en l'àmbit de l'extrema dreta —minoritària a tot arreu d'Espanya— hi havia presència a Catalunya de forces polítiques clarament *espanyoles* —i agressivament espanyolistes— (Renovación Española i Comunió Tradicionalista). Fins i tot els processos de canvi dins del marc polític català durant la guerra havien afavorit encara més la «diferència catalana», amb la creació d'un Partit Socialista Unificat de Catalunya —on el soci majoritari fou l'USC— i l'absorció de les restes del republicanisme federal per ERC. Tot plegat significa que «restaurar» alguna mena de *vell ordre* polític a Catalunya en la postguerra, basat en partits *espanyols* de l'àmbit de la dreta, hauria estat literalment impossible: ni sumant tots els representants de les dretes espanyoles al Principat s'hauria pogut reunir el nombre imprescindible de catalans per col·laborar en la governació de Catalunya. De fet, aquesta fou —per altres motius— la dinàmica comuna arreu d'Espanya: no totes les dretes eren assumibles com a col·laboradores del *Nuevo Estado*, fos per regionalistes, li-

berals o, fins i tot, demòcrates —que també n’hi havia. Per construir el conglomerat franquista fou necessari depurar i, arribat el cas, reconvertir.

El 1938-1939 calgué, per tant, «reciclar» sectors notables de la dreta liberal i regionalista catalana per atendre les necessitats de personal polític local i provincial. Si en altres llocs d’Espanya calgué acceptar dins el *Nuevo Estado* antics cedistes i monàrquics liberals diversos —sempre prèvia prova de fidelitat a la dictadura en construcció—, a Catalunya fou imprescindible incorporar una quota no petita d’antics militants de la Lliga de Cambó —sense Cambó, naturalment. Com es procedí a fer tal cosa i com és que el resultat, en canvi, fou la plena homologació final de la situació política de les quatre províncies catalanes a la de la resta de províncies de l’Estat, és un capítol no petit d’aquesta història, amb un protagonista estel·lar: la Falange Española Tradicionalista y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FET-JONS), que actuà com a organisme enquadrador de fidelitats amb tota mena d’òrigens.

Si no havíem parlat fins aquí de *la Falange*, no és perquè fos especialment irrellevant a la Catalunya dels anys trenta —que ho era!—,¹⁷ sinó perquè la primigènia Falange Española y de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista (FE-JONS) era irrellevant a tot arreu. Fora d’alguns àmbits locals i de certs entorns universitaris, la Falange era un conglomerat de grupuscles que en les eleccions de febrer de 1936 havia estat incapaç d’aconseguir ni un sol diputat —només quaranta mil vots en tot Espanya i poc més de sis mil militants. La FET-JONS, sorgida del creixement sobtat de la FE-JONS als inicis de la Guerra Civil i dels diversos empelts que se li practicaren d’abril de 1937 ençà, no fou formada i imposada a Catalunya d’una manera particular, sinó que fou formada i imposada de la mateixa manera a tot Espanya: de cap racó del territori hispànic no es pot dir que tingués una Falange forta abans de la guerra, ni tan sols —com és fama— de Valladolid.¹⁸

Els reptes que hagué d'afrontar el *Nuevo Estado* a l'hora d'instaurar un sistema de partit únic a Catalunya no foren diferents dels que hagué d'usar a tot el *territorio nacional*: el que fou diferent fou l'aplec de *materials* necessari per posar-lo en pràctica. I fou diferent, també, el repte de controlar la societat urbana catalana, en el sentit de la intensitat i les dimensions de la tasca que calia emprendre, pel pes incomparable de Barcelona. Fou així fins al punt que quan les autoritats franquistes es referien a Catalunya o al *problema catalán*, sovint ho feien en realitat a Barcelona i als *problemes barcelonins*, en un exemple paradigmàtic de metonímia. El *problema de Barcelona* fou també el problema més greu que afrontà la FET-JONS a Catalunya, i les solucions que li vingueren donades, una de les causes que més han contribuït a difuminar la presència del partit a la ciutat i —per abusiva extensió— al conjunt del Principat. Però la FET-JONS a Catalunya no fou menys poderosa que a la resta de territoris de l'Estat, succeeix només que el poder sempre es va concentrar —com és prescriptiu en un sistema de partit únic— en els nuclis centrals del Movimiento i no en improbables *baronies* provincials: per això els falangistes catalans de major notabilitat tingueren sempre un peu —o tots dos— a la capital de l'Estat, d'Eugeni d'Ors a Demetrio Carceller, d'Eduard Aunós a Carles Trias, de Mariano Calviño a Joan Antoni Samaranch...

Massa vegades s'ha insistit en el fet que l'establiment del règim a Catalunya es feu per la força de les armes, a través de l'ocupació militar, i que la Falange era pràcticament inexistent el 1936, com si es tractés d'una situació peculiar. I això fins al punt d'obviar que fou així a tot arreu, especialment on no triomfà el cop d'estat del 18 de juliol de 1936. També a Madrid la Falange era políticament irrellevant el 1936, excepte per la seva presència *terrorista* i sobretot universitària. També a la capital de l'Estat l'exèrcit conqueridor s'autoanomenà «Ejército de ocupación» en els papers oficials el 1939 i també la ciutat passà uns mesos sotmesa a un règim especial

EPÍLEG. ENTRE MORIR MATANT ENFRONT D'UNA SOCIETAT MOBILITZADA I CATALUNYA COM A PROBLEMA

L'expressió «morir matando» per referir-se als darrers anys de la dictadura la devem a Pau Casanellas i aquí es vol utilitzar per contrast.¹ Efectivament, com afirma aquest autor, la dictadura va morir matant, amb execucions com les que s'emportaren la vida de dos militants d'ETA i tres del Frente Revolucionario Antifascista y Patriota (FRAP) poques setmanes abans de la mort de Franco, o al carrer en un tardofranquisme i una transició farcides de morts en intervencions policials. No fou diferent a Catalunya, on les víctimes mortals són més elevades del que acostumem a pensar i els costos de la repressió a càrrec de la policia —abans de posar els detinguts en mans del Tribunal de Orden Público o de la justícia militar si era el cas— i les accions «incontrolades» controlades per la mateixa policia no foren pas petits.²

Amb el que sabem fins avui podem afirmar, doncs, que la política repressiva no fou abandonada en cap cas fins molt després de la mort de Franco. I no ens referim a la dissolució de manifestacions o a les detencions, activitats que es continuen produint en democràcia a tot arreu amb un prescriptiu respecte —major o menor, segons el període— a la legalitat vigent en matèria de drets fonamentals. Parlem de *repressió* en sentit estricte, no de l'aplicació de mesures emparades judicialment en context democràtic, sinó de mantenir l'oposició en la il·legalitat, espigar-la, perseguir-la, colpejar-la, tor-

turar-la i, en darrera instància, arribar a l'assassinat. Ni tan sols els que volgueren aparèixer després com a «pares de la democràcia», de Fraga a Martín Villa, foren aliens —ans al contrari— a aquestes pràctiques atemptatòries contra els drets humans. Però descartada la idea que aquesta via pogués portar a alguna mena de victòria final, els instruments policials —i repressius en general— de l'Estat foren utilitzats per mantenir l'oposició a ratlla i intentar triar amb quines parts s'acabaria tractant, i, lògicament, per poder fer-ho, arribat el moment, des d'una posició de força.

És en aquest sentit que prengué força la «batalla per l'amnistia», innegociable aparentment per part del govern durant tot el 1976, que es limitava sempre a indults parcials.³ L'oposició reclamava l'amnistia com a punt fonamental perquè hi havia centenars i centenars de presos polítics, de caràcter molt divers, i perquè l'amnistia era un pas cabdal cap al reconeixement de drets fonamentals per l'exercici dels quals —reunió, manifestació, associació, vaga— ja ningú més no hauria de poder ser perseguit, jutjat ni empresonat: la llibertat i l'amnistia dels quatre punts bàsics de l'Assemblea de Catalunya.⁴

El tercer punt de l'Assemblea de Catalunya —el quart era «la coordinació de l'acció de tots els pobles peninsulars en la lluita democràtica»—, el de l'Estatut d'autonomia, responia directament a l'altra gran preocupació del règim, com era el *problema catalán*. El problema o la qüestió catalana feu parlar molt durant el gruix d'anys del canvi polític,⁵ però es podria dir que, per al que ens ocupa aquí, les dates clau foren l'entrada en exercici del govern presidit per Carlos Arias Navarro en tornar del Nadal de 1975 i de la «ressaca» dels funerals de Franco, la coronació de Joan Carles I, etc., i el 15 i el 16 de juny de 1977, en què es conegueren els resultats electorals al Congrés i al Senat en una nit electoral veritablement llarga. Després, i per reblar el clau, encara vindria la manifestació de l'11 de setembre d'aquell mateix 1977 —la mítica del «milió de persones»—, que acabaria deixant fora de joc tota mena de franquistes i postfranquistes catalans i

que inauguraria el periple de la Generalitat provisional presidida pel vell president exiliat Josep Tarradellas, que s'acabaria tancant amb la presa de possessió com a nou president de la Generalitat restaurada de Jordi Pujol l'endemà de la diada de Sant Jordi de 1980. Tal fou la desbandada posterior a la creació de la Generalitat provisional, amb els recursos de les quatre diputacions per administrar,⁶ que alguns d'ells optaren per refugiar-se a l'ombra del vell president retornat per intentar sobreviure políticament a través de l'home i de la institució contra la qual havien estat treballant objectivament. Algunes d'aquestes persones reclamaren públicament un partit tarradellista —que mai no va ser— obviant la militància històrica de Tarradellas dins d'ERC i l'impuls que el seu retorn estava donant a un partit notablement esmorteït. L'operació Tarradellas, que ha generat molta literatura que aquí no podem tractar per raons d'espai i perquè afecta el procés democràtic i no tant el franquisme, fou un començament, però també un final.

Des de la segona meitat de 1975 s'havia estat treballant des de les *Cortes orgánicas* en la direcció de generar un *régimen especial* per a Catalunya i per a altres «regions», especialment el País Basc, però també —en plena confusió— barrejat amb la discussió de la reforma administrativa que havia de permetre un altre tipus d'organització territorial als arxipèlags canari i balear. Fou el govern Arias-Fraga el que, superant ja una mica el que havien estat els tabús franquistes, gosà plantejar alguna mena de solució per a la demanda catalana d'autonomia, però sense concedir autonomia.⁷ La proposta de Fraga es concretà en un decret del seu ministeri, a principis de març de 1976, que establia un *régimen especial de las cuatro provincias catalanas*,⁸ passant per damunt del que s'havia discutit a les Corts per impossible d'agilitzar. El decret no va tenir gaire recorregut —al govern Arias-Fraga li quedaven poc més de tres mesos—, però la proposta no va ser pas un brindis al sol.

APÈNDIXS

Taula 1. Governadors civils en exercici a Catalunya entre 1938 i 1977

BARCELONA				
Nom i cognoms (naixement i defunció)	Exercici	Trajectòria política	Càrrecs anterior i posterior	Professió
Wenceslao GONZÁLEZ OLIVEROS (Toro, Zamora, 1890 - Madrid, 1965)	De 2/7/1939 a 21/12/1940	Unión Patriótica, Unión Monárquica Nacional, Bloque Nacional, FET-JONS	Assessor jurídic del Cuartel General del Generalismo / president del Tribunal Nacional de Responsabilidades Políticas	Catedràtic d'universitat
Antonio F. CORREA VÉGLISON (Comillas, Santander, 1904 - Madrid, 1971)	De 21/12/1940 a 26/7/1945	FE-JONS, FET-JONS	Governador civil de Jaén / professor de l'Escola Politècnica de l'Exèrcit*	Comandant d'Enginyers
Bartolomé BARBA HERNÁNDEZ (València, 1895 - Madrid, 1967)	De 26/7/1945 a 8/5/1947	Unión Militar Española, FET-JONS	Estat Major / Estat Major	Tinent coronel d'Estat Major
Eduardo BAEZA ALEGRIA (Saragossa, 1901-1981)	De 8/5/1947 a 17/3/1951	Juventudes Patrióticas Zaragozanas, FE-JONS, FET-JONS	Governador civil de Saragossa / món empresarial	Metge ortopedista
Felipe ACEDO COLUNGA (Palma, 1896 - Madrid, 1965)	De 17/3/1951 a 26/10/1960	Colpista amb Sanjurjo, FET-JONS	Consell Suprem de Justícia Militar / Consell Suprem de Justícia Militar	General del Cos Jurídic

* Tornà a la carrera política com a delegat nacional de Prensa, Propaganda y Radio de FET-JONS.

BARCELONA					
Nom i cognoms (naixement i defunció)	Exercici	Trajectoria política	Càrrecs anterior i posterior	Professió	
Matias VEGA GUERRA (Las Palmas, 1905- 1989)	De 26/10/1960 a 8/1/1963	Partido Popular Agrario Autónomo, FET- JONS	President del Cabildo Insular de Gran Canaria / ambaixador a Ve- neçuela	Advocat i home de negocis	
Antonio IBÁÑEZ FREIRE (Vitòria, 1913 - Madrid, 2003)	De 8/1/1963 a 26/7/1966	FET-JONS, División Azul	Governador civil de Biscaia / sots- secretari del Ministeri de Treball	Tinent coronel d'Estat Major	
Tomás GARICANO GOÑI (Pamplona, 1910 - Ma- drid, 1988)	De 26/7/1966 a 6/11/1969	FET-JONS	Delegat del govern al Canal de Isa- bel II / ministre de la Governació	General del Cos Jurídic	
Tomás PELAYO ROS (Sa- ragossa, 1928-2007)	De 6/11/1969 a 31/5/1974	Frente de Juventudes, SEU, FET-JONS	Governador civil de Còrdova / delegat del govern a la Compañía Telefónica Nacional de España	Fiscal	
Rodolfo MARTÍN VILLA (Santa María del Párra- mo, Lleó, 1934)	De 31/5/1974 a 19/12/1975	Frente de Juventudes, SEU, FET-JONS	Secretari general de l'Organiza- ción Sindical Española / ministre de Relacions Sindicals	Enginyer industrial, sempre en càrrecs oficials	
Salvador SÁNCHEZ-TERÁN HERNÁNDEZ (Logronyo, 1934)	De 9/1/1976 a 15/4/1977	Acción Católica	Sotssecretari del Ministeri d'Obres Públiques / conseller del presi- dent del govern (Adolfo Suárez)	Enginyer de ca- mins, canals i ports, ocupació pública	
Manuel ORTIZ SÁNCHEZ (Madrid, 1934)	De 15/4/1977 a 25/7/1977	FET-JONS	Sotssecretari de la Presidència del govern / secretari d'Estat per a la Informació	Tècnic d'Informa- ción y Turismo	

GIRONA					
Nom i cognoms (naixement i defunció)	Exercici	Trajectòria política	Càrrecs anterior i posterior	Professió	
Antonio F. CORREA VÉ- GLISON (Comillas, San- tander, 1904 - Madrid, 1971)	De 13/2/1939 a 31/7/1939	FE-JONS, FET-JONS	Cos d'Enginyers / governador civil de Pamplona	Capità d'Enginyers	
Paulino COLL MESSEGUER (Girona, 1899 - Barce- lona, 1983)	De 27/8/1939 a 2/7/1942	FET-JONS	Estat Major / Estat Major	Comandant d'En- ginyers i d'Estat Major	
Francisco J. DIEZ TICIO (Saragossa, 1890 - ?)	De 2/7/1942 a 20/10/1943	FET-JONS	Guàrdia Civil / Guàrdia Civil	Tinent coronel de la Guàrdia Civil	
José FERNÁNDEZ HERNAN- DO (Còria, Càceres, 1897-1972)	De 20/10/1943 a 17/8/1945	FET-JONS	Secretari tècnic del director gene- ral de Seguretat / director general d'Administració Local	Jutge	
Luis MAZO MENDO (Na- valmoral de la Mata, Càceres, 1902 - Barce- lona, 1987)	De 4/10/1945 a 8/3/1956	FE-JONS, FET-JONS	Secretari d'Ordenació Social de l'OSE de Barcelona / governador civil de Lleida	Fiscal	
José PAGÉS COSTART (Pa- lamós, Girona, 1904 - Lleida, 1974)	De 8/3/1956 a 19/7/1962	FET-JONS	Governador civil de Lleida / notari	Notari	
Victor HELLÍN SOL (Llei- da, 1913 - València, 2014)	De 19/7/1962 a 14/9/1968	CEDA, FE-JONS, FET- JONS	Governador civil de Zamora / go- vernador civil de les Balears	Pèrit mercantil, sempre en càrrecs oficials	